

DİNİ MEKANLARI ZİYARET EDEN TURİSTLERİN SEYAHAT MOTİVASYONLARI: KASTAMONU İLİNDE BİR UYGULAMA

Motivations of Tourists Visiting Religious Sites: A Case Study in Kastamonu Province

Doç. Dr. Nuray TÜRKER

Karabük Üniversitesi Safranbolu Turizm Fakültesi, Karabük

nturker@karabuk.edu.tr

Orcid ID/0000-0001-5701-5674

Emrullah AKÇA

Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kastamonu

akca37@hotmail.com

Orcid ID/0000-0003-4405-5305

Mehmet UÇAR

Karabük Üniversitesi, Karabük

mehmed_ucar47@hotmail.com

Orcid ID/0000-0001-5116-8573

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, dini mekanları ziyaret eden turistlerin seyahat motivasyonlarının belirlenmesidir. Bu amaçla, camileri ve evliyalari ile ünlü önemli bir Osmanlı şehri olan Kastamonu'da bulunan, 16. yüzyılda yaşamış bir evliya olan Şeyh Şaban-ı Veli'nin türbesini ziyaret eden 441 ziyaretçi üzerinde bir anket çalışması yürütülmüştür. Yapısal bir anket formunun kullanıldığı araştırma Şubat - Mayıs 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, Kastamonu'da bulunan dini mekanları ziyaret eden turistlerin en önemli motivasyonlarının Tanrıya yakın olmak, huzurlu olmak, dua etmek, kültürel mekanları ziyaret etmek ve günahlarının bağışlanmasını dilemek olduğunu göstermektedir. Diğer yandan; ziyaretçilerin en önemsiz motivasyonunun ise adak adamak olduğu belirlenmiştir. Sonuçlar, ziyaretçilerin Kastamonu'da bulunan dini mekanları sadece dini önemleri nedeniyle değil aynı zamanda tarihi ve kültürel değerleri nedeniyle de ziyaret ettiklerini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İnanç Turizmi, Turist Motivasyonu, Turist Davranışı, Kastamonu.

Abstract

The main aim of this paper is to determine the motivations of tourists visiting religious sites. For this reason, a survey was conducted in the shrine of Şeyh Şaban-ı Veli, where a mystic saint lived in 16th century located in Kastamonu Province, a religious destination, an important former Ottoman city which is famous for its saints and mosques for the Moslem community. Using a structured questionnaire between

February-May 2017, 441 questionnaire were collected. Findings revealed that the main motivations behind visitation to religious sites (mosques, shrines of the saints) were feeling close to the God, feeling peaceful, praying, visiting cultural places, and forgiveness of sins. On the other hand, the reasons with the lowest Mean Scores regarding visitation to religious sites was making a vow. Findings show that religious sites in Kastamonu were not only visited for its religious importance but also for its historical and cultural values.

Keywords: Religious Tourism, Tourist Motivation, Tourist Behaviour, Kastamonu.

GİRİŞ

Bir dine inanmanın geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. İlkçağlardan beri insanlar dini inançlarını tatmin etmek, ibadet etmek, dini ritüellere katılmak, dini vecibeleri yerine getirmek amacıyla kutsal mekânları ve dini merkezleri ziyaret etmektedirler (Köroğlu vd., 2017: 268). Böylece din tarihsel süreçte insanların önemli seyahat nedenlerinden biri olmuştur. İlk kitle turizm hareketi olarak da nitelendirilen hac amaçlı seyahatler inanç temelli seyahatlerin ilk örnekleridir (Türker, 2017:152).

İlkçağlarda din, ekonomik ve spor amaçlı seyahatlerden sonra en önemli üçüncü seyahat nedenidir. Eski Yunan'da tapınak ziyaretlerinin yapıldığı Efes ve Didim önemli dini merkezler olmuştur. Homer İlyada'sında, Ege'deki tapınakların çok sayıda insan tarafından ziyaret edildiğini belirtmektedir (Pamir, 1997:5). İlkçağda Mısır'da bulunan tapınaklar da insanların dini seyahatlerine sahne olmuştur (Toskay, 1989:78).

Ortaçağ'da da seyahatlerin önemli bir kısmını dini nedenle yapılan seyahatler oluşturmuştur. Bu dönemde günahlarından arınmak için kutsal şehirlerdeki azizleri ve mezarlarını ziyaret eden Hıristiyanların Anadolu'da sıklıkla gittiği mekânlar Efes'te bulunan Saint-Jean Kilisesi ve Saint Martin'in mezarıdır. Ortaçağda Efes ve Kudüs kutsal ziyaret merkezleri haline gelmiştir (Evliyaoğlu, 1989:25; Toskay, 1989).

Clive Foss (2002) Ortaçağ'da Anadolu'da Hac (Pilgrimage in Medieval Asia Minor) adlı çalışmasında Anadolu'da hac amaçlı olarak Efes, Chonai (Honaz-Denizli), Euchaita (Avkat-Çorum), Nicaea (İznik), Myra (Demre- Antalya), Olimpos Dağı gibi yerlerin ziyaret edildiğinden bahsetmektedir. Bunlar arasında en popüler yer olarak Efes gösterilmektedir. 300.000 nüfuslu olan Efes Hıristiyan hacıların seyahatleri ile birlikte oldukça zenginleşmiştir.

Ortaçağ'da Müslümanlar için önemli olan kutsal mekanlar ise Mekke, Medine ve Kerbela'dır (Evliyaoğlu, 1989:25; Toskay, 1989). Ortaçağda Hıristiyan ve Müslüman topluluklar arasında yaşanan Haçlı savaşlarının büyük kitlesel hareketlere dönüşmesi de, dini amaçlı seyahatlerden sayılmaktadır (Aksoy, 2002: 418).

İnanç motifli seyahatlerin tarihi ilk çağlara kadar uzanmasına rağmen din ve inanç temelli turizmin gelişmesi 1990'lı yılların başında hız kazanmıştır. Turizmin kitle turizmi şeklinde gelişmesi, mevsimlik özelliği nedeniyle belirli zaman ve mekânlarda yoğunlaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan çevresel sorunlar, turistlerin artan çevre bilinci, bölgesel kalkınmada turizmin önemli bir araç olarak görülmesi, dünyadaki hızlı teknolojik, sosyal ve kültürel gelişmelere paralel olarak turistlerin değişen turizm anlayışı ve seyahat motifleri alternatif turizm türlerinin doğmasına ve turizm pazarının

çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu turizm çeşitlerinden biri de inanç turizmidir. İbadetlerin mekânla ilişkili olması, insanların kutsal mekânlara yönelik seyahatlerini arttırmıştır. Bugün Dünya üzerinde yaşayan ve çeşitli inançlara mensup olan 7,5 milyar insan inançları gereği kutsal sayılan yerlere seyahat etmektedir.

İnanç turizmi destinasyonları incelendiğinde inanç turizmine yönelik seyahatlerin geçmişten günümüze kadar belli başlı şehir, bölge ve kutsal mekânlara (Örneğin; Kudüs, Vatikan, Mekke, Medine, Anadolu'daki kutsal mekânlar, Ürdün'deki kutsal topraklar, Portekiz'deki Fatima, Fransa'daki Lourdes, Meksika'daki Guadalupe Bazilikası v.b.) yöneldiği görülmektedir. Bu nedenle kutsal yerler yüz binlerce kişiyi çekerek kitlesel bir turizm hareketi yaratmaktadır (Turan, 2012: 36).

Anadolu, üç büyük ilahi din (İslamiyet, Hıristiyanlık ve Musevilik) için kutsal olarak kabul edilen topraklardır. Ayrıca, Anadolu bu dinlerin diğer coğrafyalara yayılmasında da rol oynamıştır. Tarih içerisinde Anadolu'da tek tanrılı dinlerin dışında farklı inanç sistemleri de var olmuştur. Örneğin; geçmişi 11000 yıla tarihlenen Göbeklitepe'de bulunan tapınaklar Anadolu'da farklı inanç sistemlerinin de hâkim olduğunu göstermektedir. Keza, Ana Tanrıça Kibele Kubaba'ya tapınma kültürü (Yenipınar, 2002:73) ve Antik Dönem'de Olimpos Dağı'nın ve Tanrıların Kralı olarak bilinen Zeus Anadolu'da hâkim olan inançların en önemli örnekleridir.

Anadolu üç büyük din için kutsal sayılan tapınaklara, kiliselere, camilere, sinagoglara, türbelere ev sahipliği yapmaktadır. Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı "Türkiye Geneli Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı İstatistiği" Türkiye'de 9.403 dinsel yapının olduğunu göstermektedir (Olçay ve Albuz, 2016:15).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, 1993 yılında İnanç Turizmi projesi kapsamında yapmış olduğu araştırmada Anadolu'da inanç turizmi açısından değerlendirilebilecek üç büyük dine ait toplam 316 önemli dini yapının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu eserlerden 167'si İslamiyet'e, 129'u Hıristiyanlığa ve 20'si ise Yahudiliğe aittir (Olçay ve Albuz, 2016:16). Örneğin; Müslümanlar için camiler, medreseler, türbeler, Urfa Balıklı göl, Hz. Mevlana, Eyüp, Sakal-ı Şerif, kutsal emanetlerin sergilendiği Topkapı Müzesi önemli dini simgeler ve mekanlar iken; Hıristiyanlar için yedi kiliseler, Ayasofya, Sümela Manastırı, St Paul Yolu, Meryem Ana evi (Efes), Kapadokya Kiliseleri v.b.; Yahudiler için Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan bölge, İstanbul'daki sinagoglar, Harran-Urfa v.b. dini açıdan önem taşımaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin oldukça zengin bir inanç turizmi potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Nitekim Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1990'lı yıllarda başlayan inanç turizmini geliştirme çabalarını 2023 Türkiye Turizm Stratejisi'nde de sürdürmüş, dini önemi olan Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Tarsus şehirlerini kapsayan bölge inanç turizmi koridoru olarak ilan edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Günümüzde turistlerin seyahat motivasyonlarının değişmesi, deniz-kum-güneş turizmine yönelik talebin giderek azalması ve turistlerin seyahat motivasyonlarının farklı ve deneyimsel turizm türlerine kayması alternatif turizm türlerine olan ilginin artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda inanç amaçlı seyahatler de artmıştır. Turistlerin seyahat motivasyonunun dini mekânlara yönelmesinden hareketle; bu çalışmada inanç turizmi ve turistlerin inanç turizmi motivasyonları Kastamonu'yu ziyaret eden yerli turistler bağlamında incelenmektedir.

Evliyalar şehri olarak bilinen Kastamonu önemli bir inanç turizmi potansiyeline sahiptir. Kastamonu; Selçuklu, Candaroğulları ve Osmanlı dönemlerinden kalan pek çok cami, türbe, medrese ve dergâha ev sahipliği yapmaktadır. Bu eserler aşağıda ayrıntılı olarak verilmektedir.

LİTERATÜR

İnsanları seyahatlere yönelten nedenler ve farklı seyahat motivasyonları bulunmaktadır. İş, tatil, sağlık, akraba ve arkadaş ziyareti, eğitim gibi kabaca sınıflandırabileceğimiz seyahat nedenlerinin yanı sıra insanları seyahatlere yönelten rutinden kaçma, rahatlama, dinlenme, yenilik arama, kendini geliştirme, macera, eğlence, kültürel deneyim elde etme v.b. gibi pek çok motivasyon bulunmaktadır.

İnsanların dini motiflerle; dini ritüellere, dini törenlere katılma, dini yapıları ziyaret etme, ibadet etme v.b. yaptıkları seyahatler inanç turizminin gelişmesine neden olmuştur. İnanç (ya da din) turizmi insanların dini ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamak amacıyla inandıkları dine göre kutsal sayılan yerleri ziyaret etmelerinden doğan turizm hareketidir. Rinschede'ye göre (1992:52) inanç turizmi kısmen ya da tamamıyla dini motivden kaynaklanan ve dini önemi olan yerlere yapılan tüm seyahatleri ifade etmektedir. İnanç turizmi dinlerce kutsal sayılan yerleri ziyaret etmek, dini toplantı ve törenlere katılmak veya bunları izlemek, hac gibi dinsel görevleri yerine getirmek, kutsal ve ünlü mabetleri görmek amacıyla yapılan seyahatlerin ve konaklamaların oluşturduğu turizm olayıdır (Usta, 1997:5).

Griffin ve Raj (2017:3) inanç turizminin gelişme nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamaktadırlar (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. İnanç Turizminin Gelişmesini Etkileyen Faktörler

Faktör	Etkisi
Otantik Deneyimler Arama	Tüketicilerin belirli dini mekânlarda otantik dinsel ve kültürel tecrübeler elde etme istekleri
Farklı Turistik Ürünlerin Sunulması	Turizm sezonunu uzatmak amacıyla ülkelerin farklı turizm türleri geliştirmeleri
Seyahat Acentesi Sayısının Artması	İnanç turizmi, hac ziyaretleri, kilise turları düzenleyen seyahat acentesi sayısının artması
Ucuz Uçuş İmkânları	Özellikle Avrupa kıtasında kısa mesafede ucuz uçuş imkânlarının artması ve seyahatin kolaylaşması
İç Turizmin Popüler Hale Gelmesi	Terör gibi olaylar nedeniyle insanların daha çok kendi ülkeleri içinde seyahat etmeleri
Farklı Olanı Arama	İnsanların alışılmadık, farklı tatil deneyimleri aramaları
İnançlar	Dinle ilgili seyahatlerin kişinin inanç ve maneviyatının bir göstergesi olması
Kültürün Korunması	Din amaçlı seyahatlerin kültürel kaynakların ve geleneklerin korunmasına katkıda bulunması
Kısa Süreli Tatillerdeki Artış	Değişen çalışma koşulları ve boş zamanı değerlendirme biçiminin kısa süreli tatillere imkân sağlaması

Medya	Medyanın Dünya'daki dini mekânlar ve hac yerleri ilgili yapmış oldukları yayınlar
Gelir Yaratma Amaçlı Çabalar	Dini ve arkeolojik eserlerin korunmasında kullanmak için gösterilen gelir yaratma çabaları
Sürdürülebilir Turizm Ürünleri	Sürdürülebilir turizm ürünleri ile ilgili gelişmeler
Pazarın Büyümesi	Dünya turizm pazarındaki büyüme
İnternet	İnternetin yaygın kullanımı, online rezervasyon imkanlarının, akıllı teknolojilerin artması ve sosyal medyanın gelişmesi

Kaynak: Griffin, K. ve Raj, R. 2017:3

İnanç turizmi farklı bir turizm türü olarak adlandırılrsa da ziyaret edilen mekânların aynı zamanda kültürel mekanlar da olması nedeniyle inanç ve kültür turizmi arasında ayırım yapmak kimi zaman zor olmaktadır. İnanç turizmi çekicilikleri, aynı zamanda kültürel ve entelektüel motivasyonlarla ziyaret edilen mekânlar olmakla birlikte temelde bu mekânları ziyaret sebeplerinin din ve inanç motifli olması bu turistik faaliyetlerin inanç turizmi çerçevesinde değerlendirilmesine neden olmaktadır (Eykyay vd., 2015: 61). Ziyaretçilerin dini motivasyonlarla gerçekleştirdikleri bu seyahatler sırasında turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetlerden yararlanmaları bu hareketin bir turizm faaliyeti olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Avcıkurt, 1997).

Dini amaçla seyahat eden turistler, geldikleri mekânda dini faaliyet gerçekleştirmenin yanı sıra destinasyondaki diğer turizm etkinliklerinden de yararlanmaktadır (Gündüz, 2016: 41). Rinschede (1992) kutsal mekân ziyaretlerinin diğer turizm türleri (örneğin kültür turizmi) ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Collins-Kreiner ve Kliot (2000) İsrail'deki kutsal mekânları ziyaret eden turistlerin diğer dinlere ait kutsal mekânları ve arkeolojik alanları da ziyaret ettiklerini belirtmektedir. Dini motiflerle seyahat eden turistler, aynı zamanda müzeleri ziyaret etmekte ve kafeler, alışveriş merkezleri gibi turistlerin sıklıkla kullandıkları mekânlardan da yararlanmaktadırlar (Abbate ve Di Nuovo, 2013:1). Bu da turizm destinasyonunda gelirlerin artmasına neden olmaktadır.

Dünya Turizm Örgütü (2014)'ne göre her yıl ortalama 300 - 330 million kişi dini mekânları ziyaret etmektedir. Bu rakam, toplam turist sayısının %27'sinin dini motivasyonlarla seyahat ettiklerini göstermektedir. İnanç turizmi pazarının ekonomik büyüklüğünün ise 30 milyar Amerikan Doları civarında olduğu tahmin edilmektedir (Güzel, 2010: 91). Din ve Koruma Birliği (Alliance of Religions and Conservation-ARC), dini açıdan önemli 32 destinasyonun yılda ortalama 140 milyon civarında hacı ağırladığını tahmin etmektedir (Kamenidou ve Vourou, 2015).

İnanç turizmine katılan uluslararası ziyaretçi sayısının gelecek yıllarda da artış göstereceği tahmin edilmektedir. Zira bugün tüm Dünya'da 2,2 milyar Hristiyan, 1,6 milyar Müslüman, 1 Milyar Hindu, 500 Milyon Budist, 14 milyon Musevi yaşamakta olup Bahai İnanıcı, Jainizm, Şihizm, Şintoizm gibi dinlere mensup 58 Milyon, Afrika geleneksel dinlerine, Çin halk dinlerine, yerli Amerikan dinlerine ve Avustralya Aborjin dinlerine mensup 400 Milyon insan bulunmaktadır. 1.1 Milyar insan ise bir dine mensup değildir (Olçay ve Albuz, 2016:7-8). Bu insanların dini vecibelerini yerine

getirmek için yer değiştireceğinden hareketle gelecek yıllarda inanç turizminin önemli bir gelişme potansiyeli olduğu söylenebilir.

İnanç turizmi birçok ülke için önemli bir turizm pazarı oluşturmaktadır. Örneğin; 2017 yılında 2,35 milyon kişi (1,75 milyonu yabancı ziyaretçilerden oluşmaktadır) Mekke'yi ziyaret ederek Hac görevini yerine getirmiştir Aynı yıl Umre için Mekke'ye gelen kişi sayısı ise 6,75 milyondur. Suudi Arabistan'ın bu ziyaretlerden elde ettiği gelir yıllık ortalama 12 milyar \$'dır (Oxford Business Group, 2018).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ve seyahat işletmelerinin inanç turizminin geliştirilmesi amacıyla gösterdikleri tüm çabalara rağmen Türkiye'de inanç turizmi uluslararası seyahatler bakımından istenen düzeyde bir gelişme sağlayamamıştır. 2018 yılında Türkiye'ye dini amaçla gelen yabancı ziyaretçilerin sayısı sadece 29.072'dir. En yüksek ziyaretçi sayısı ise 143.968 kişi ile 2007 yılında kaydedilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). Bununla birlikte iç turizm açısından değerlendirildiğinde yerli turistlerin dini ya da kültürel amaçlı olarak dini mekânlara ilgi gösterdikleri görülmektedir. Örneğin; Mevlana'yı 2017 yılında ziyaret eden kişi sayısı 2.480.433'dir. Aynı dönemde Nevşehir Hacıbektaş Müzesi ise 498.880 ziyaretçi almıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Din, ilk çağlardan itibaren insan yaşamında önemli bir seyahat motifi olmuştur. Dini motifli seyahat nedenleri çeşitlilik göstermektedir. Aksoy (2002) insanları din motifli seyahatlere yönelten sebepleri aşağıdaki başlıklar altında toplamaktadır;

- Psikolojik sebepler,
- Dini arz kaynaklarının zenginliği,
- Dini gün ve bayramlar,
- Dini yayma faaliyetleri.

Psikolojik sebepler insanların iç dünyası ile ilgili olup inancı uğruna eziyet çeken insanların geçmişte yaşadığı yerleri görmek, benzer duyguları yaşamak ve inancını pekiştirme amacıyla yapılan seyahatleri kapsamaktadır. Dini açıdan kutsal olarak kabul edilen yer ve mekânların zengin olması insanlara çok çeşitli seyahat seçenekleri sunmaktadır. Dini gün ve bayramlar insanların bir diğer önemli seyahat nedenidir. Örneğin; Hristiyanların Vatikan'da Papa yönetiminde 24 Aralık'tan başlayarak bir hafta süren Noel ibadetleri, bu mekânların özellikle bu dönemlerde yoğun ziyaretçi akınına uğramasına neden olmaktadır (Sargin, 2006:3). Bir dinin mensuplarının inandıkları dini yaymak için yaptıkları büyük seyahatler de din amaçlı ziyaretlerin artmasına neden olmuştur (Aksoy, 2002:423).

Güzel (2010: 91) ise insanları inanç turizmine yönelten motivasyonları şu şekilde sıralamaktadır;

- Haç ziyaretinin yerine getirilmesinin vereceği manevi rahatlık,
- İnsanların kendi dinlerine mensup kişilerle tanışma ve buluşma isteği,
- Dini vazifelerini yerine getirmek,
- İnsanların kendi dinlerine ait önemli merkezleri görme isteği,
- Günahlarından kurtulmak ve Allah'a dileklerini bildirmek isteği.

Shackley (2003) ise dini amaçlarla yapılan seyahatleri, daha geniş bir perspektiften incelemiş ve din temelli çekim merkezlerini aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır;

- Doğal harikalar (Kutsal göller, dağlar, adalar, bahçeler),
- Dini amaçlarla inşa edilmiş yapılar ve alanlar,
- Dini temalı yapılar,
- Dini olmayan alanlarda düzenlenen dini önemi olan etkinlikler,
- Trajedilerle ya da politik açıdan önemli olan olaylarla ilişkili ancak dini olmayan, kutsallaştırılmış alanlar (Örneğin, Avustralya ve Yeni Zelandalılar için Çanakkale Savaşı'nın geçtiği yerler gibi).

Dini seyahatlerin ardında yatan en önemli motivasyon insanların dini ve manevi ihtiyaçlarını karşılama istekleridir. Araştırmalar (Cohen, 1992; Smith 1992; Collins-Kreiner ve Kliot 2000; Tomasi 2002; Digance, 2003, Triantafillidou v.d., 2010, Tırca v.d., 2010, Kamenidou ve Vourou, 2015) insanların;

- hac vazifesini yerine getirmek,
- kutsal olana ulaşmak,
- günahları için af dilemek,
- hastalığı ya da dünyevi sorunları için yardım dilemek,
- Tanrıya yakın hissetmek,
- dua etmek,
- kutsal bir mekanı deneyimlemek,
- ruhun huzura kavuşması v.b. nedenlerle seyahat ettiklerini göstermektedir.

Araştırmalar inanç motifiyle seyahat eden grupların homojen olmadığını göstermektedir. Örneğin; inanç turizmine katılanların cinsiyeti inandıkları dine göre farklılık göstermektedir. Hac vazifesini yerine getiren Katoliklerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmakta iken, Mekke'ye hac için gidenlerin önemli bir kısmı ise erkektir. Keza, yaş grupları da gidilen bölgeye ve dine göre farklılaşmaktadır. Lourdes'e gidenlerin büyük bölümünü 60 yaş üstü ziyaretçiler oluştururken, Almanya'nın Münih kentinde yapılan Katolik kilise toplantılarına katılanların % 74'ü 25 yaş altı gençlerden oluşmaktadır (Rinschede'den akt. Turan, 2012:98).

Kaşlı vd. (2009)'nin yaptıkları araştırmada Türkiye'deki inanç turizmi merkezlerini ziyaret eden turistlerin çoğunlukla gençlerden oluştuğu, % 51,9'unun 16-30 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan turistlerin % 74,6'sı bekâr olup arkadaşlarıyla seyahat etmektedir. Araştırmada; katılımcıların % 72,7'sinin bu yerleri dini amacın dışında bir amaçla (örneğin kültürel) ziyaret ettikleri belirlenmiştir. Bu merkezleri ziyaret eden turistlerin % 41,7'si herhangi bir dine mensup olmadıklarını ifade etmiştir.

KASTAMONU'DAKİ DİNİ YAPILAR VE İNANÇ TURİZMİ

Tarihi Hitit dönemine kadar uzanan Kastamonu, tarihsel süreçte Frigya, Lidya, Roma İmparatorluğu hâkimiyetinde kalmış, 11. yüzyılda ise Türklerin eline geçmiştir. Bölgenin Türkler tarafından ele geçirilmesiyle Kastamonu ve civarında Danişmentliler, Anadolu Selçuklu, Candaroğulları Beyliği ve Osmanlı İmparatorluğu hüküm

sürmüştür (Kastamonu Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019a). Kastamonu'nun fethinden bu yana Türkler yörede pek çok camii, mescit, türbe ve külliye miras bırakmıştır. Bu durum günümüzde şehrin inanç turizmi açısından zengin bir potansiyele sahip olmasına neden olmuştur.

Selçuklu ve Çobanoğulları döneminden 4, Candaroğulları döneminden 12 ve Osmanlı Döneminden kalan 33 cami ve mescide ev sahipliği yapan Kastamonu (İbret, Aydınözü, Uğurlu, 2015:248) bu eserler açısından oldukça zengindir (Tablo 2).

Tablo 2. Kastamonu il merkezinde bulunan camii, mescit, külliye ve türbeler

CAMİİ VE MESCİTLER	
Selçuklu ve Çobanoğulları (Atabeyler) Dönemi	Akçasu Camii, Atabey Gazi Camii, Şeyh Ahmet Camii, Yılanlı Camii
Candaroğlu Dönemi	Adil Bey Camii, Deveci Sultan Camii, Hamza Ağa Camii, Halil Bey Camii, Honsalar Camii, İbn-i Neccar Camii, İbrahim Bey Camii, İsfendiyar Bey Camii, İsmail Bey Camii, Mahmut Bey Camii, Musa Fakih Camii, Saray Camii
Osmanlı Dönemi	Abdülcebbar Camii, Abdürrezzak Camii, Ahmet dede Camii, Alacamescid Camii, Alpaslan Camii, Aycılar Camii, Baha Efendi Camii, Cebrail Camii, Cebrail Camii, Çay Camii, Çevkani Camii, Ferhat Paşa Camii, Hacı Dede Camii, Halife Sultan Camii, Hasan Çelebi Camii, Hasan Efendi Camii, Hepkebirler Camii, Kazancılar Camii, Kubbeli Mescidi, Küpciğez Camii, Molla Said Camii, Nasrullah Camii, Korkoroğlu Mescidi, Rüstem Paşa Camii, Safalan Camii, Saraçlar Camii, Saray Camii, Server Camii, Sinan Bey Camii, Şeyh Şaban-ı Veli Camii, Tabaklar Camii, Topçuoğlu Camii, Yakupağa Camii
KÜLLİYELER	
Selçuklu ve Candaroğlu Dönemi	Yılanlı Külliyesi, İsmail Bey Külliyesi
Osmanlı Dönemi	Nasrullah Külliyesi, Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi, Yakup Ağa Külliyesi,
TÜRBELEER	
Selçuklu ve Çobanoğulları (Atabeyler) Dönemi	Abdül Fettah-ı Veli Türbesi, Âşıklı Sultan Türbesi, Atabey Gazi Türbesi, Deveci Sultan Türbesi, Hepkebirler Türbesi (Batı), Karanlık Evliya Türbesi, Maden Dede Türbesi, Muzafferredin Gazi Türbesi, Müfessir Alaeddin Türbesi, Şeyh Ahmet Türbesi, Vehbi Gazi Türbesi.
Candaroğlu Dönemi	Adil Bey Türbesi, Ahi Ali Baba Türbesi, Ahi Şorve Türbesi, Cemaledin Efendi ve Kargaş Sultan Türbesi, Harmankaşı Türbesi, Hatun Sultan Türbesi, İbn-i Neccar Türbesi, İsmail Bey Türbesi, Mehmet Bey Türbesi, Musa Fakih Türbesi, Selçuk Hanım Türbesi, Süleyman Bey Türbesi, Süleyman Paşa ve İbrahim Paşa Türbesi, Şeyh Karaca Ahmet Türbesi.
Osmanlı Dönemi	Abdülcebbar Türbesi, Abdürrezzak Türbesi, Açıkbaş Sultan Türbesi, Ahmet Dede Türbesi, Ali Asgar Türbesi, Bayraklı Dede Türbesi, Benli Sultan Türbesi, Cebrail Efendi Türbesi, Çevkani Türbesi, Dai Sultan Türbesi, Dede Sultan Türbesi, Ferraş Sultan Türbesi, Geyikli Sultan Türbesi, Göbelezadeler Türbesi, Gümüslüce Türbesi, Hacı Dede Türbesi, Hacı Hamza Türbesi, Halife Sultan Türbesi, Hayran Efendi Türbesi, Hepkebirler Türbesi (Doğu), Kalender Dede Türbesi, Karabaş-ı Veli Türbesi, Kara Mustafa Paşa Türbesi, Kesikbaş Türbesi, Molla Said Türbesi, Nasrullah Kadı Türbesi, Nevruz Sultan (Horoz) Türbesi, Hasan Efendi (Saçayaklı Sultan) Türbesi, Seyfi Dede Türbesi, Seyyid Sünneti Efendi Türbesi, Şeyh Mehmet Efendi Türbesi, Şeyh Mustafa Efendi Türbesi, Şeyh Mustafa Efendi (Kara Şeyh) Türbesi, Şeyh Mustafa Efendi (Pişkürü Zade) Türbesi, Şeyh Mustafa Efendi (Resul Zade) Türbesi, Taraklı Sultan Türbesi, Topçuoğlu Türbesi, İmidci Sultan

	Türbesi, Saçla Sultan Türbesi, Toygar Murat Türbesi, Hacı Murat Veli Türbesi, Şeyh Mesut Türbesi, Şeyh Muhlisiddin Türbesi.
Cumhuriyet Dönemi	Ahmet Mahir Efendi Türbesi, Mehmet Feyzi Efendi Türbesi, Muhammed İhsan Efendi Türbesi.

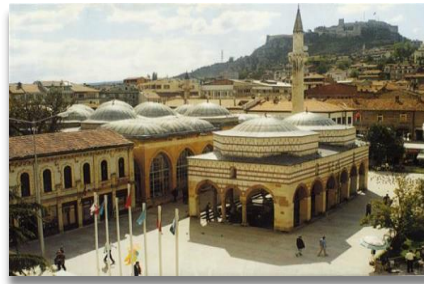
Kaynak: İbret, Aydınözü, Uğurlu, 2015:248, 255

“Evliyalar Şehri” olarak da anılan Kastamonu’da birçok alim ve evliyanın türbe ve mezarları bulunmaktadır (Yaman, 2003:13). Şehir tarihsel süreçte 17 bin evliyaya (Örn; Şeyh Şaban-ı Veli, Aşık Sultan) ev sahipliği yapmıştır. Şehirde Selçuklu ve Çobanoğulları döneminden kalan 11, Candaroğulları Döneminden kalan 14 ve Osmanlı Döneminden kalan 43 türbe bulunmaktadır (İbret, Aydınözü, Uğurlu, 2015) (Bkz. Tablo 2).

Bu cami, mescit, külliye ve türbeler arasında halveti tarikatının Şabaniye kolunun kurucusu olan Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi, 1366 yılında Candaroğlu hükümdarı emir Mahmut Bey tarafından yaptırılan ve UNESCO Geçici Miras Listesi’nde bulunan Kasaba Köyü (Mahmut Bey) Camii, 1506 yılında Nasrullah Kadı tarafından yaptırılan Nasrullah Camii ile Kanuni Sultan Süleyman’ın hazine reisi Yakup Ağa tarafından 1547 yılında yaptırılan Yakup Ağa Camii ve Külliyesi öne çıkmaktadır. Şehrin en önemli ziyaret noktalarından birisi Âşıklı Sultan Türbesi’dir. 12. yüzyıl başlarında Kastamonu Kalesi’nin fethi sırasında şehit olan Âşıklı Sultan’ın 900 yıldır çürümeyen bedeni bu türbede teşhir edilmiş ancak bedeninin teşhiri 2014 yılında günah olduğu gerekçesi ile sona ermiştir.



Fotoğraf 1 ve 2: Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi



Fotoğraf 3: Yakup Ağa Camii ve Külliyesi

Fotoğraf 4: Nasrullah Camii ve Külliyesi

Fotoğraflar: Kastamonu Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

Kastamonu'ya gelen ziyaretçilerin en önemli uğrak yerlerinin başında Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi gelmektedir. 16. yüzyıl Osmanlı evliyalarından biri olan Şeyh Şaban-ı Veli Halveti Tarikatı'nın, Şabaniyye kolunun kurucusudur. Türbe, Ömer Kethüda ve Ulema ile halk tarafından 1020 yılında yaptırılmıştır (Kastamonu Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019b). Türbe, son yıllarda ortalama 130-140 bin civarında ziyaretçi çekmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Şeyh Şaban-ı Veli Müzesi Ziyaretçi Sayıları

Yıl	Ziyaretçi Sayısı
2008	78.425
2009	82.858
2010	89.408
2011	90.569
2012	84.163
2013	133.727
2014	141.327
2015	156.044
2016	143.793
2017	135.967
2018	126.011

Kaynak: İbret, Aydınözü, Uğurlu, 2015:254 ; Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü verileri, 2019

1992 yılından bu yana Şeyh Şaban-ı Veli ve Kastamonu Evliyalari Anma haftası (Avcı, 2012:421) gerçekleştirilmekte olup Kastamonu 2019 yılında bu etkinliğin 28.sine ev sahipliği yapacaktır.

Gelişmekte olan bir kültür turizmi destinasyonu olan Kastamonu inanç turizmi açısından da önemli bir gelişme potansiyeline sahiptir. Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre Kastamonu'da % 96'sı yerli olmak üzere yılda ortalama 500 bin ziyaretçi konaklamaktadır. Günübirlikçi turistlerle birlikte kent yılda ortalama 900 bin turist ağırlamaktadır (Kastamonu Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019c).

YÖNTEM

Çalışmanın temel amacı, dini mekânları ziyaret eden turistlerin seyahat motivasyonlarının belirlenmesidir. Bu bağlamda Kastamonu'yu ziyaret eden yerli turistler üzerinde ampirik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla çalışmada ilgili literatürden (Kamenidou ve Vourou, 2015; Rot, Kresimir ve Bogdan, 2014; Chadha ve Singh, 2008; Fleischer, 2000) yararlanılarak oluşturulan yapısal bir anket formu kullanılmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcıların demografik özelliklerini ve Kastamonu seyahatinin özelliklerini belirleyebilmek için toplam 10 soruya yer verilmiştir. İkinci bölümde, ziyaret edilen dini yerlere yönelik 10 soru bulunmaktadır. Üçüncü bölümde ise katılımcıların dini yerleri ziyaret motivasyonlarını belirleyebilmek için 11 ifadeli bir ölçekten yararlanılmıştır. Katılımcıların dini yerleri ziyaret motivasyonlarına ilişkin ifadeler 5'li Likert Ölçeği (1=Hiç Önemli Değil; 5=Çok Önemli) kullanılarak hazırlanmıştır.

2017 yılı Şubat - Temmuz aylarında yapılan araştırmada gelişigüzel örnekleme yöntemi kullanılmış olup Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi'ni ziyaret eden 441 kişi ile yüz yüze anket gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek amacıyla yapılan Cronbach's Alpha testi sonucunda güvenilirlik katsayısı ($\alpha=0,738$) olarak belirlenmiştir. Cronbach's Alpha katsayısının $\alpha=0,70$ 'in üstünde olması bu çalışmada kullanılan motivasyon ölçeğine ilişkin ifadelerin güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2010).

Ampirik çalışmadan elde edilen verilerin analizinde SPSS 20 for Windows paket programı kullanılmıştır. Bu kapsamda; araştırmada Kastamonu'ya dini yerleri ziyaret amacıyla gelenlerin demografik özelliklerini, seyahatin özelliklerini ve ziyaret ettikleri yerleri belirlemek için frekans analizi kullanılmıştır. Dini yerleri ziyaret etme motivasyonlarını belirlemek için ise aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında, ampirik çalışmadan elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Bu kapsamda Tablo 4'te araştırmaya katılan kişilerin demografik özellikleri sunulmuştur.

Tablo 4. Tanımlayıcı Bilgilere İlişkin Bulgular

Cinsiyet			Medeni Durum		
	f	%		f	%
Erkek	248	56,2	Evli	257	58,3
Kadın	193	43,8	Bekâr	184	41,7
Yaş			Eğitim Durumu		
	f	%		f	%
20 yaş ve altı	61	13,8	İlköğretim	39	8,8
21-30 yaş	126	28,6	Ortaöğretim	32	7,3
31-40 yaş	81	18,4	Lise	104	23,6
41-50 yaş	106	24,0	Üniversite	198	44,9
51 yaş ve üstü	67	15,2	Lisansüstü	68	15,4
Aylık Gelir			Meslek		
	f	%		f	%
1501-2000 TL	191	43,4	Yönetici	36	8,2
2001-2500 TL	36	8,2	Profesyonel İşler (Doktor, avukat v.b.)	16	3,6
2501-3000 TL	58	13,2	Akademik/Eğitimci	31	7,0
3001-3500 TL	36	8,2	Teknik İşler/Mühendislik	22	5,0
3501-4000 TL	35	7,9	Öğrenci	115	26,1
4001-4500 TL	28	6,3	İşçi	25	5,7
4501-5000 TL	23	5,2	Devlet Memuru	84	19,0
5001 TL ve üstü	34	7,7	Ev Hanımı	61	13,8
Genel Toplam	441	100	Serbest Meslek	51	11,6

Kastamonu'daki dini mekânları ziyaret edenlerin %56,2'si erkek olup katılımcıların %58,3'ü evlidir. Ziyaretçilerin yaşları incelendiğinde; %28,6 ile 21-30 yaş aralığında olanların en büyük grubu oluşturduğu görülmektedir. İkinci sırada %24'lük oranla 41-50 yaş grubu yer almaktadır.

Eğitim durumları dikkate alındığında ziyaretçilerin %44,9'unun üniversite mezunu oldukları görülmektedir. 2012 yılında Şeyh Şaban-ı Veli külliyesini ziyaret edenler arasında yapılan bir araştırmada da benzer bir sonuca ulaşılmış olup ziyaretçilerin %69'unun üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir (İbret, Uğurlu ve Gümüş, 2012). Bu durum şeyh Şaban-ı Veli ziyaretçilerinin eğitim düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ziyaretçilerin büyük çoğunluğunu öğrenciler (%26,1) oluşturmaktadır. Sonrasında ise sırasıyla devlet memurlarının oranı %19, ev hanımlarının oranı %13,8 ve serbest meslek mensuplarının oranı ise %11,6'dır.

Gelir durumu dikkate alındığında katılımcıların 1/3'ünden fazlasının 1500 TL ve altında gelire sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların 1/4'ünün öğrenci olması nedeniyle bu gelir grubunun öğrencilerden oluştuğu söylenebilir. İkinci sırada ise %13,2'lik oranla 2501-3000 TL arasında gelir elde edenler yer almaktadır.

Tablo 5. Kastamonu Seyahatine İlişkin Bulgular

Geliş Sayısı	f	%	Seyahat Organize Şekli	f	%
İlk Kez	215	48,8	Paket Tur	143	32,4
İkinci Kez	68	15,4	Bireysel Seyahat	298	67,6
Üçüncü Kez	32	7,3	Seyahat Edilen Kişi	f	%
4 Kez ve Üstü	126	28,6	Yalnız	34	7,7
Seyahat Masrafı	f	%	Grupla	170	38,5
1000 TL ve Altı	375	85,0	Aile/Akrabalarım	138	31,3
1001-2000 TL Arası	35	7,9	Arkadaşlarla	82	18,6
2001-3000 TL Arası	16	3,6	İş Arkadaşlarıyla	17	3,9
3001 TL ve Üstü	15	3,4	Genel Toplam	441	100

Kastamonu'yu ziyaret edenlerin yaklaşık yarısı Kastamonu'ya ilk kez gelmektedir. Kastamonu'ya gelenlerin 2/3'ü bireysel olarak seyahat etmektedirler. Organize turla gelenlerin oranı ise %32,4'tür. Ziyaretçilerin %38,5'i grup (organize seyahat) olarak, %31,3'ü aile veya akrabalarıyla ve %18,6'sı arkadaşlarıyla seyahat etmektedir. Ziyaretçilerin %85 gibi büyük bir çoğunluğu, Kastamonu seyahati için 1000 TL ve altında bir para harcamıştır.

Tablo 6. Kastamonu'nun Dini Açından Önemli Olduğu Konusunda Bilgi Alınan Yerler

Kastamonu'nun Dini Açından Önemli Olduğunun Öğrenildiği Yer	f	%
Arkadaşım/akrabam/ailem tavsiye etti.	249	56,5
Seyahat acentesi tavsiye etti	27	6,1
Kastamonu ile ilgili broşürlerde okudum / gördüm.	45	10,2
Televizyonda gezi programlarında izledim.	38	8,6
Gazete ve dergilerde yayınlanan yazılarda okudum.	19	4,3
İnternette gördüm.	37	8,4
Üyesi olduğum dini gruplardan öğrendim.	53	12,0
Diğer	62	14,1

Ziyaretçilerin %56,5'i Kastamonu'daki dini mekânlar ile ilgili bilgileri arkadaş/akraba/aile tavsiyesine dayanmaktadır. Ziyaretçilerin %12'si Kastamonu'nun dini açıdan önemli bir yer olduğunu üyesi olduğu dini gruptan öğrenmiş; % 10'si ise Kastamonu ile ilgili broşürlerde görmüştür.

Tablo 7. Kastamonu'da Ziyaret Edilen Dini Yapılara İlişkin Bulgular

Kastamonu'da Ziyaret Edilen Dini Yapılar	f	%
Şeyh Şaban-ı Veli Hazretlerinin Türbesi/Külliyesi	427	96,8
Nasrullah Camii ve Külliyesi	285	64,6
Yakuppağa Camii/Külliyesi	233	52,8
Âşıklı Sultan Türbesi	231	52,4
İsmailbey Camii / Külliyesi	176	39,9
Müfessir-i Alaaddin Türbesi	160	36,3
Kaysul Hemadani Asgar Hazretleri	107	24,3
Benli Sultan Külliyesi	73	16,6
Kasaba Köyü Mahmut Bey Camii	64	14,5
Diğer	49	11,1

Kastamonu'da dini amaçla ziyaret edilen yerler incelendiğinde; sırasıyla en çok Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi ve Külliyesi'nin (%96,8), Nasrullah Camii ve Külliyesi'nin (%64,6), Yakuppağa Camii ve Külliyesi'nin (%52,8), Âşıklı Sultan Türbesi'nin (%52,4), İsmailbey Camii ve Külliyesi'nin (%39,9) ve Müfessir-i Alaaddin Türbesi'nin (%36,3) ziyaret edildiği görülmektedir.

Tablo 8. Kastamonu'daki Dini Mekânları Ziyaret Motivasyonlarına İlişkin Bulgular

Motivasyon	\bar{X}	S.D
Allah-u Teâlâ'ya kendini daha yakın hissetme	4,523	0,889
İç huzura ulaşma	4,449	0,915
Kültürel mekanı ziyaret	4,351	0,789
İbadet etme/Namaz kılma	4,176	1,055
Merak	3,895	1,100
Sorunların (aile, iş, sağlık) çözümü için dua etme	3,829	1,248
Çocuklarımıza dini öğretmek ve eğitmek için	3,408	1,522
Günahların affı için	3,387	1,587
Tövbe etmek için	3,315	1,524
Adak adama	2,966	1,615
Dini mekanlar popüler olduğu için	2,814	1,517

Katılımcıların Kastamonu'daki dini mekânları ziyaret motivasyonları incelendiğinde; Allah-u Teâlâ'ya daha yakın olmak ($\bar{X} = 4,52$), iç huzura ulaşmak ($\bar{X} = 4,44$), kültürel ziyaret ($\bar{X} = 4,35$), ibadet etmek ve namaz kılmak ($\bar{X} = 4,17$) amacıyla seyahat ettikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcılar; merak ($\bar{X} = 3,89$), sorunlarının (aile, iş, sağlık) çözümü için dua etme ($\bar{X} = 3,82$) ve çocuklarına dini öğretme ve eğitme ($\bar{X} = 3,40$) motivasyonu ile Kastamonu'daki dini mekânları ziyaret etmektedirler. Kastamonu'daki dini mekanlara yönelik ziyaret motivasyonları arasında günahların affı ($\bar{X} = 3,38$), tövbe etmek ($\bar{X} = 3,31$), adak adamak ($\bar{X} = 2,96$) ve dini mekanların popüler olması ($\bar{X} = 2,81$) nispeten en önemsiz motivasyonlardır.

Katılımcıların motivasyonlarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla t testi ve tek yönlü ANOVA testi yapılmış olup anlamlı farklılıklar elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 9. Katılımcıların Dini Mekânları Ziyaret Etme Motivasyonlarının Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılması

Ziyaret Motivasyonu	Cinsiyet	N	X	SD	t	P
Tövbe etmek	1. Erkek	248	3,173	1,547	-2,224	0,026*
	2. Kadın	193	3,497	1,479		
Günahların affı	1. Erkek	248	3,201	1,614	-2,813	0,005*
	2. Kadın	193	3,626	1,522		
TOPLAM		441				

*p<0,05

Katılımcıların Kastamonu'daki dini mekanları ziyaret etme motivasyonları cinsiyete göre karşılaştırıldığında; tövbe etme ve günahların affı motivasyonlarında cinsiyete göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kadınların, erkeklere kıyasla daha çok tövbe etmek ve günahların affı için dini mekanları ziyaret ettikleri söylenebilir.

Tablo 10. Katılımcıların Dini Mekânları Ziyaret Etme Motivasyonlarının Medeni Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Ziyaret Motivasyonu	Medeni Durum	N	X	SD	t	P
Adak Adamak	1. Evli	257	3,112	1,648	2,267	0,024*
	2. Bekâr	184	2,760	1,549		
TOPLAM		441				

*p<0,05

Katılımcıların Kastamonu'daki dini mekanları ziyaret etme motivasyonları medeni durumlarına göre karşılaştırıldığında; adak adama motivasyonlarında medeni duruma göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre; evli katılımcıların, bekar olanlara göre daha çok adak adamak için Kastamonu'daki dini mekanları ziyaret ettikleri söylenebilir.

Tablo 11. Katılımcıların Dini Mekânları Ziyaret Etme Motivasyonlarının Yaşlarına Göre Karşılaştırılması

Ziyaret Motivasyonu	Yaş	N	X	SD	F	P	Tukey
Günahların Affı	1. 20 Yaş ve Altı	61	3,557	1,420	3,957	0,004*	2>5
	2. 21-30 Yaş	126	3,706	1,362			
	3. 31-40 Yaş	81	3,172	1,694			
	4. 41-50 Yaş	106	3,424	1,673			
	5. 51 Yaş ve Üstü	67	2,835	1,710			
TOPLAM		441					

*p<0,05

Katılımcıların Kastamonu'daki dini mekanları ziyaret etme motivasyonları yaşlarına göre karşılaştırıldığında; yaş grupları bakımından farklılık olduğu tespit edilmiştir. 21-30 yaş aralığındaki kişilerin, 51 ve üstü yaşta olanlara kıyasla günahlarının affı için dini mekânları daha fazla ziyaret ettikleri söylenebilir.

Tablo 12. Katılımcıların Dini Mekânları Ziyaret Etme Motivasyonlarının Eğitim Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Ziyaret Motivasyonu	Eğitim Durumu	N	X	SD	F	P	Tukey
Adak Adamak	1. İlköğretim	39	3,435	1,618	4,029	0,003*	3>4
	2. Ortaöğretim	32	3,375	1,601			
	3. Lise	104	3,288	1,592			
	4. Üniversite	198	2,702	1,569			
	5. Lisansüstü	68	2,779	1,646			
TOPLAM		441					

*p<0,05

Katılımcıların Kastamonu'daki dini mekanları ziyaret etme motivasyonları eğitim durumlarına göre karşılaştırıldığında; eğitim durumu bakımından farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede lise mezunu olanların, üniversite mezunlarına kıyasla dini mekânları adak adamak için daha çok ziyaret ettikleri belirlenmiştir.

Tablo 13. Katılımcıların Dini Mekânları Ziyaret Etme Motivasyonlarının Mesleklerine Göre Karşılaştırılması

Ziyaret Motivasyonu	Meslek	N	X	SD	F	P	Tukey
Sorunların (aile, iş, sağlık) Çözümü İçin Dua Etme	1. Yönetici	36	3,500	1,424	3,097	0,002*	4>1,3
	2. Profesyonel İşler	16	3,562	1,504			
	3. Akademik/Eğitimci	31	3,193	1,352			
	4. Teknik İş/Mühendis	22	4,590	,503			
	5. Öğrenci	115	3,739	1,170			
	6. İşçi	25	4,040	1,306			
	7. Devlet Memuru	84	3,845	1,265			
	8. Ev Hanımı	61	4,016	1,231			
	9. Serbest Meslek	51	4,058	1,120			
Dini Mekanlar Popüler Olması	1. Yönetici	36	2,527	1,383	3,364	0,001*	5,7>9
	2. Profesyonel İşler	16	3,000	1,591			
	3. Akademik/Eğitimci	31	2,451	1,479			
	4. Teknik İş/Mühendis	22	2,090	1,191			
	5. Öğrenci	115	3,069	1,393			
	6. İşçi	25	3,080	1,441			
	7. Devlet Memuru	84	3,071	1,663			
	8. Ev Hanımı	61	3,000	1,653			
	9. Serbest Meslek	51	2,137	1,326			
TOPLAM		441					

*p<0,05

Sorunların (aile, iş, sağlık) çözümü için dua etmeye gelenler ile dini mekanların popüler olmasından dolayı Kastamonu'daki dini mekanları ziyaret edenler arasında meslek bakımından anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Buna göre; teknik veya mühendislik işlerinde çalışanların, yönetici ve eğitimcilerden daha fazla sorunlarının çözümü motivasyonu ile hareket ettikleri söylenebilir. Bununla birlikte; öğrenci ve devlet memurlarının ise serbest meslek sahibi olanlara kıyasla Kastamonu'daki dini mekanları bu mekanlar popüler olduğu için daha çok ziyaret ettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 14. Katılımcıların Dini Mekânları Ziyaret Etme Motivasyonlarının Aylık Gelirlerine Göre Karşılaştırılması

Ziyaret Motivasyonu	Aylık Gelir	N	X	SD	F	P	Tukey
Kültürel Mekanları Ziyaret	1. 2000 TL ve Altı	191	4,366	0,650	2,240	0,003*	3>6
	2. 2001-2500 TL	36	4,194	1,037			
	3. 2501-3000 TL	58	4,534	0,730			
	4. 3001-3500 TL	36	4,444	0,734			
	5. 3501-4000 TL	35	4,485	0,612			
	6. 4001-4500 TL	28	3,964	1,231			
	7. 4501-5000 TL	23	4,434	0,945			
	8. 5001 TL ve üstü	34	4,147	0,857			
Tövbe Etmek	1. 2000 TL ve Altı	191	3,439	1,474	2,323	0,025*	1>8
	2. 2001-2500 TL	36	3,555	1,646			
	3. 2501-3000 TL	58	3,431	1,476			
	4. 3001-3500 TL	36	3,361	1,658			
	5. 3501-4000 TL	35	3,342	1,474			
	6. 4001-4500 TL	28	2,821	1,516			
	7. 4501-5000 TL	23	3,347	1,401			
	8. 5001 TL ve üstü	34	2,470	1,542			
Günahların Affı	1. 2000 TL ve Altı	191	3,445	1,561	3,407	0,001*	1>8 3>8 4>8
	2. 2001-2500 TL	36	3,888	1,449			
	3. 2501-3000 TL	58	3,586	1,533			
	4. 3001-3500 TL	36	3,888	1,409			
	5. 3501-4000 TL	35	3,200	1,586			
	6. 4001-4500 TL	28	2,857	1,757			
	7. 4501-5000 TL	23	3,043	1,609			
	8. 5001 TL ve üstü	34	2,529	1,599			
Çocuklara Dini Öğretmek ve Eğitmek	1. 2000 TL ve Altı	191	3,251	1,538	2,284	0,027*	4>1
	2. 2001-2500 TL	36	3,388	1,695			
	3. 2501-3000 TL	58	3,482	1,441			
	4. 3001-3500 TL	36	4,194	1,237			
	5. 3501-4000 TL	35	3,714	1,426			
	6. 4001-4500 TL	28	3,142	1,580			
	7. 4501-5000 TL	23	3,608	1,469			
	8. 5001 TL ve üstü	34	3,117	1,532			
TOPLAM		441					

*p<0,05

Tablo 14 incelendiğinde; aylık gelir durumuna göre Kastamonu'daki dini mekanları ziyaret etme motivasyonları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Buna göre; 2501-3000 TL gelire sahip olanlar, 4001-4500 TL geliri olanlara kıyasla daha çok kültürel mekânları ziyaret etmek için; 2000 TL ve altında geliri olanların, 5001 TL ve üstü geliri olanlara kıyasla daha çok tövbe etmek için; 2000 TL ve altı, 2501-3000 TL ve 3001-3500 TL geliri olan katılımcıların, 5001 TL ve üstü geliri olanlara kıyasla daha çok günahların affı için; 3001-3500 TL geliri olanların ise 2000 TL ve altında olanlara göre daha çok çocuklarına dini öğretmek ve çocuklarını eğitmek için Kastamonu'daki dini mekânları ziyaret ettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 15. Katılımcıların Dini Mekânları Ziyaret Etme Motivasyonlarının Kastamonu'ya Geliş Sayılarına Göre Karşılaştırılması

Ziyaret Motivasyonu	Geliş Sayısı	N	X	SD	F	P	Tukey
Sorunların (aile, iş, sağlık) Çözümü İçin Dua Etme	1. İlk Kez	215	3,776	1,225	3,662	0,012*	4>2
	2. İkinci Kez	68	3,485	1,343			
	3. Üçüncü Kez	32	4,156	1,110			
	4. 4 Kez ve Üstü	126	4,023	1,229			
İbadet Etme / Namaz Kılma	1. İlk Kez	215	4,027	1,045	7,590	0,000*	4>1,2
	2. İkinci Kez	68	3,926	1,352			
	3. Üçüncü Kez	32	4,468	0,717			
	4. 4 Kez ve Üstü	126	4,492	0,864			
Günahların Affı	1. İlk Kez	215	3,469	1,481	3,010	0,030*	4>2
	2. İkinci Kez	68	2,955	1,678			
	3. Üçüncü Kez	32	3,031	1,804			
	4. 4 Kez ve Üstü	126	3,571	1,617			
Çocuklara Dini Öğretmek ve Eğitmek	1. İlk Kez	215	3,274	1,473	2,829	0,038*	4>1
	2. İkinci Kez	68	3,397	1,622			
	3. Üçüncü Kez	32	3,093	1,653			
	4. 4 Kez ve Üstü	126	3,722	1,483			
TOPLAM		441					

*p<0,05

Tablo 15 incelendiğinde; ziyaretçilerin Kastamonu'ya geliş sayılarına göre Kastamonu'daki dini mekânları ziyaret etme motivasyonları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Kastamonu'ya 4 ve üstü kez gelenlerin, 2 kez gelenlere kıyasla daha çok sorunlarının çözümü ve günahların affı için; 1 ve 2 kez gelenlere kıyasla daha çok ibadet etmek ve namaz kılmak için; 1 kez gelenlere göre daha çok çocuklarına dini öğretmek ve eğitmek için geldikleri belirlenmiştir. Bu bağlamda; Kastamonu'ya 4 kez ve daha fazla gelenlerin Kastamonu'daki dine mekanlara olan ziyaretlerinin daha çok dini motivasyon içerdiği söylenebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yerli turistlerin dini mekânları ziyaret etme motivasyonlarını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışma evliyalar kenti olan Kastamonu'da gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda önemli bir evliya olan Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi'ni ziyaret eden 441 kişi üzerinde anket uygulanmıştır.

Sonuçlar, Kastamonu'daki dini yapıları ziyaret eden kişilerin motivasyonlarında ağırlıklı olarak üç motivasyonun öne çıktığını göstermektedir.

- Bunlardan ilki manevi duyguların tatmini ile ilgilidir. Allah-u Teâlâ'ya daha yakın hissetme ve iç huzura ulaşma manevi duyguların tatmini açısından öne çıkan motivasyonlardır.
- İkincisi kültürel amaçlarla ilgili olup Kastamonu'daki dini yapıların kültürel açıdan da önem taşıması nedeniyle kültürel motiflerle ziyaret edildiğini göstermektedir.
- Üçüncü motivasyon ise ibadet etmek olup katılımcılar namaz kılmak amacıyla bu dini mekanları ziyaret etmektedirler.

Sonuçlar literatürdeki benzer çalışmalardan elde edilen bulgularla paralellik göstermektedir. Nitekim, Çiftçi ve Akova (2016) tarafından Hacı Bektaş-ı Veli dergahını ziyaret eden turistler üzerinde yapılan bir araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmış olup katılımcıların temel motivasyonunun ruhani sebepler olduğu, ziyaretçilerin dua ve ibadet etmek ile dilek dilemek (arınma, manevi kabul, manevi aşk, dertlere derman arama, şefaath umma, Hacibektaş'ın ruhaniyetine erme, dilekleri kabul olanların yeniden ziyaret etmesi, kurban kesmesi, lokma dağıtması vb.) amacıyla dergahı ziyaret ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aynı araştırma ziyaretçilerin kültürel amaçlarla dergahı ziyaret ettiğini de ortaya koymaktadır. Araştırmada katılımcıların yarısından fazlasının adak veya kurban ibadetini gerçekleştirdikleri de tespit edilmiştir.

Kastamonu'daki dini mekânları ziyaret edenlerin demografik özellikleri dikkate alındığında; katılımcıların demografik değişkenlere (cinsiyet, medeni durum, yaş, gelir) ve seyahatin özelliklerine (seyahat sayısı) göre dini mekânları ziyaret motivasyonları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Buna göre, kadın ve erkek katılımcılar arasında günahların affı bakımından; evli ve bekâr katılımcılar arasında adak adamak açısından; daha genç katılımcıların 50 yaşın üzerinde olan katılımcılara kıyasla günahların affı bakımından; geliri yüksek olanlarla düşük olanlar arasında kültürel mekânları ziyaret, tövbe etmek, günahların affı, çocuklara dini öğretmek ve eğitmek açılarından ve Kastamonu'ya seyahat sayısı 4 ve üzeri olan katılımcılar ile daha az seyahat eden katılımcılar arasında sorunların (aile, iş, sağlık) çözümü için dua etmek, ibadet etmek / namaz kılmak, günahların affı, çocuklara dini öğretmek ve eğitmek bakımlarından farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Kastamonu sahip olduğu inanç turizmi potansiyeli yanı sıra önemli bir kültür turizmi potansiyeline de sahiptir. Kastamonu'da 349 dini ve kültürel yapı, 1.268'ü sivil mimari örnekleri olmak üzere toplam 1754 adet tescilli kültür varlığı bulunmaktadır (İbret, Aydınöz, Uğurlu, 2015). Nitekim; 2000'li yıllardan başlayarak kent kültür turizmi açısından da önemli bir gelişme kaydetmiştir. Bu durumun temel sebepleri, turistik

talep kaynaklı yani turistlerin değişen seyahat motivasyonları, turistlerin artan gelirleri ve eğitim durumlarına paralel olarak farklı turizm türlerini ve destinasyonları deneyimlemek, kendilerini geliştirmek ve zenginleştirmek arzuları ile ilgili olabileceği gibi Kastamonu'nun sahip olduğu zengin kültürel değerler ve yerel yönetimlerin destinasyonun pazarlaması ve tanıtımına yönelik çabalarının sonuç vermesi de olabilir. Nitekim Kastamonu bu potansiyelin tanıtımı (turizm fuarları, televizyon programları v.b.) için büyük çaba harcamaktadır. Bu çabaların bir sonucu olarak 2015 yılında 407 bin olan geceleyen turist sayısı her yıl ortalama %8-9 artarak 2018 yılında 524 bine ulaşmıştır. Keza 2015 yılında 251 bin olan günübirlikçi sayısı da % 40 artarak 2018 yılında 351 bine yükselmiştir (Kastamonu Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019c). Bu durum, kentin ilerleyen yıllarda da turizm açısından gelişme kaydedeceğinin bir göstergesidir. Kastamonu'yu ziyaret eden günübirlikçilerle ilgili net rakamlar vermek mümkün olmamakla birlikte Kastamonu Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2019c) bu rakamın 1 milyon civarında olduğunu tahmin etmektedir.

Bu çalışmayla ilgili en önemli hususlardan biri ilgili alanyazına sağlayacağı katkıdır. İlgili literatür incelendiğinde; Türkiye'de yerli turistlerin inanç turizmi motivasyonlarının incelendiği çalışmaların çok sınırlı olduğu, inanç turizmi ile ilgili çalışmaların ağırlıklı olarak çeşitli bölge ve şehirlerin inanç turizmi kaynakları ve potansiyeli ile turistik ürün çeşitlendirmesi (Kartal, Tepeci ve Atlı, 2015; Eykay, Dalgın ve Çeken, 2015; Kervankıran ve Kaya, 2013; Harbalıoğlu ve Özel, 2013; Güzel, 2010; Sargın, 2006) üzerine odaklandığı görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın yerli turistlerin dini amaçlı seyahat motivasyonlarını belirlemek açısından örnek bir çalışma olarak araştırmacılara yol göstereceği düşünülmektedir. Farklı dini mekânlarda bundan sonra yapılacak olan araştırmalardan elde edilen sonuçlar yerli turistlerin dini amaçlı seyahat nedenlerinin ortaya konulmasına, inanç turizmi kaynakları açısından zengin olan ve inanç turizmini geliştirmek isteyen turizm destinasyonlarının bu turistlerin motivasyonlarını dikkate alarak yenilikçi stratejiler üretmelerine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda öncelikle SWOT analizi yapılarak Kastamonu'nun sahip olduğu inanç turizmi potansiyeli ve inanç turizmi pazardaki fırsat ve tehditler ortaya konmalıdır. Bu analizler sonucunda geliştirilmesi gereken hizmetler (konaklama, yiyecek-içecek hizmetleri, otopark, dini mekânlarla ilgili yeterli bilgi, yön levhaları v.b.) belirlenmelidir. İnanç turizmine katılan kişilerin diğer kültürel aktivitelere de katıldıkları göz önünde bulundurulduğunda şehirde rekreatif imkânların (müzeler, sanat galerileri, arkeolojik alanlar, yiyecek-içecek hizmetleri v.b.) artırılması gerekir.

KAYNAKÇA

Abbate, C.S. ve Di Nuovo, S. (2013). Motivation and Personality Traits for Choosing Religious Tourism. A Research on the Case of Medjugorje. *Current Issues in Tourism*, 16(5), 501-506 DOI: 10.1080/13683500.2012.749844.

Aksoy, M. (2002). Türkiye'de İnanç Turizmine Genel Bir Bakış ve Hristiyanlığın Seyahate Verdiği Önem, *Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu- III. Dinler Tarihi Yayınları*, Ankara, Türkiye.

- Avcı, M. (2012). Kastamonu'nun Turizm Çevresinde Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli ve Anma Haftaları, I. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu, Birinci Cilt, 4-6 Mayıs, Kastamonu, Türkiye, ss.421-432
- Avcı, C. (1997). 2000 Yıllarında İnanç Turizmi ve Türkiye, VIII. Ulusal Turizm Kongresi, 12-14 Aralık, Kuşadası, Türkiye, ss. 79-83.
- Chadha, N. and Singh, R. (2008). Religious Tourism in Punjab—Needs and Expectations of Tourists, *The Icfai Journal of Management Research*, 7 (6), 5-22.
- Cohen, E. (1992). Pilgrimage Centres: Concentric and Excentric. *Annals of Tourism Research*, 19 (1), 33-50.
- Collins-Kreiner, N. and Kliot, N. (2000). Pilgrimage Tourism in the Holy Land: The Behavioural Characteristics of Christian Pilgrims. *GeoJournal*, 50, 55-67.
- Çiğçi, İ. ve Akova, O. (2016). İnanç Turizmi Kapsamında Hacı Bektaş Veli Dergâhına Yönelik Bir Araştırma, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 80, 183 - 218
- Digance, J. (2003). Pilgrimage at Contested Sites. *Annals of Tourism Research*, 30(1), 143-159.
- Dünya Turizm Örgütü (UNWTO). (2014). *Tourism Highlights 2013*. UNWTO, Madrid.
- Evliyaoğlu, S. (1989). *Genel Turizm Bilgileri*. Ankara.
- Eykay, İ., Dalgın, T. ve Çeken, H. (2015) "İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Antakya'nın Değerlendirilmesi", *Journal of Life Economics (JLE)*, 2 (4), 59-74.
- Fleischer, A. (2000). The Tourist Behind the Pilgrim in the Holy Land, *Hospitality Management*, 19, 311-326
- Foss, C. (2002). Pilgrimage in Medieval Asia Minor, *Dumbarton Oaks Papers*, 56, 129-151 [Online] https://www.jstor.org/stable/pdf/1291859.pdf?casa_token=8ilBb3-I5WMAAAAAA:eTp7Mis0BPTTPUdZJUFxYTnypTdJErmPMqtwp15IpuPPDZoQzHbyBIBdVknFDJLmb-KX3QvKQ3gdgVqzLM9Y147A3eZhOo0WTDB4wsCbFfar4lhrT3y [Erişim Tarihi: 10.03.2019]
- Griffin, K. ve Raj, R. (2017) "The Importance of Religious Tourism and Pilgrimage: Reflecting on Definitions, Motives and Data, *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 5 (3), 1-9 [Online] <http://eprints.leedsbeckett.ac.uk/4940/6/TheImportanceofReligiousTourismandPilgrimagePV-RAJ.pdf> [Erişim Tarihi: 12.03.2019]
- Gündüz, Y. (2016). Kültürel Miras Açısından İnanç Turizmi: Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güzel, F. Ö. (2010) "Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2, 90-92.
- Harbalıoğlu, M. ve Özel, G. (2013). Kültür ve İnanç Turizmi Kapsamında Hoşgörü Kenti Hatay İlinin Değerlendirilmesi, *International Conference on Religious Tourism and Tolerance*, 9-12 May, Konya, Turkey, ss.1063-1071.
- İbret, Ü., Aydınöz, D., ve Uğurlu, M. (2015). Kastamonu Şehrinde Kültür ve İnanç Turizmi, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 32, 239-269.
- İbret, B. Ü., Uğurlu, M., Gümüş, H. (2012). "Şeyh Şaban-ı Velinin Türk Kültürü ve Dini Turizm Üzerindeki Etkileri" , *Uluslararası Şeyh Şaban-ı Veli Sempozyumu Bildirileri*, 4-6 Mayıs, Kastamonu, Türkiye.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 5. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

- Kamenidou, I. and Vourou, R. (2015). Motivation Factors for Visiting Religious Sites: The Case of Lesvos Island. *European Journal of Tourism Research* 9, 78-91.
- Kartal, B., Tepeci, M. ve Athı, H. (2015). Examining the Religious Tourism Potential of Manisa, Turkey with a Marketing Perspective, *Tourism Review*, 70(3), 214-231
- Kastamonu Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2019a) [Online] <http://www.kastamonukultur.gov.tr/TR-63806/tarihce.html> [Erişim Tarihi: 12.03.2019]
- Kastamonu Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2019b) [Online] <http://www.kastamonukultur.gov.tr/TR-95557/seyh-saban-i-veli.html> [Erişim Tarihi: 12.03.2019]
- Kastamonu Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2019c) Turizm İstatistikleri
- Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü (2019) İstatistik veriler
- Kaşlı, M., İlban, O., Yıldırım, Ö. ve Esenoğlu, M. B. (2009). İnanç Turizmi Merkezlerini Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Profillerini ve Türkiye Hakkındaki Düşüncelerini Belirlemeye Bir Araştırma, 10. Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı, Mersin Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Mersin, Türkiye, ss. 1509 -1515
- Kervankıran, İ. ve Kaya, H. (2013). Alternative Tourism in Isparta City: Faith Tourism in Psidia Antiocheia Ancient City, International Conference on Religious Tourism and Tolerance, 9-12 May, Konya, Turkey, ss. 185-191.
- Köroğlu, Ö., Hacıoğlu, N., ve Yıldırım, H. U. (2017) "İnanç Turizmine Yönelik Alanlarda Ziyaretçi Yönetimi Çerçevesinde Turist Rehberlerinin Rol ve Sorumlulukları", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (3), 267-278.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013. [Online] <https://www.kultur.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>, [Erişim Tarihi: 15.03.2019]
- Olçay, A. ve Albuz, N. (2016). *İnanç Turizmi ve Türkiye'nin Tanıtımına Katkısı*, M. Özdemir (Ed.), Uluslararası Tanıtımda Medya ve Türkiye (s.197-229) İçinde. Dora Basım-Yayın.
- Oxford Business Grop (2018). [Online] <https://oxfordbusinessgroup.com/overview/grand-plans-sustained-focus-raising-pilgrim-numbers-and-expanding-beyond-religion-oriented-tourism> [Erişim Tarihi: 13.03.2019]
- Pamir, Y. H. (1997). Turizmin Sosyal Yapıya ve Sosyal Değişmeye Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Rinschede, G. (1992) Forms of Religious Tourism. *Annals of Tourism Research* 19,51-67.
- Rot, E., Kresimir, M. ve Bogdan, S. (2014). General Characteristics of Religious Tourism in Croatia. *UTMS Journal of Economics* 5 (1), 79-87.
- Sargın, S. (2006) "Yalvaç'ta İnanç Turizmi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2), 1-18.
- Shackley, M. (2003). *Management Challenges For Religion-Based Attractions*, Fyall A., Garrod B. ve Leask A. (ed.), in *Managing Visitor Attractions –New Directions*, Oxford, UK: Butterworth, Heinemann.
- Smith, V. L. (1992). The quest in quest. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 1-17.
- Tirca, A. M., Stanculescu, G. C., Chis, A., & Bacila, M. F. (2010). Managing the Visitor Experience on Romanian Religious Sites: Monasteries Abbots' Perceptions. *Management and Marketing Journal*, 0(S1), 5-16.
- Tomasi, L. (2002). *Homo Viator: from Pilgrimage to Religious Tourism via the Journey*. W. H. Swatos, Jr., & L. Tomasi (Ed.), in *From Medieval Pilgrimage to Religious Tourism: The Social and Cultural Economics of Piety* (pp.1-24). Westport, Conn: Praeger Publishers.
- Toskay, T. (1989). *Turizm Olayına Genel Yaklaşım*, İstanbul:Der Yayınları.

TÜRKER, N., AKÇA, E. ve UÇAR, M. (2019). Dini Mekânları Ziyaret Eden Turistlerin Seyahat Motivasyonları: Kastamonu İlinde Bir Uygulama. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 111-132.

Triantafillidou, A., Koritos, C., Chatzipanagiotou, K., and Vassilikopoulou A. (2010). Pilgrimages: the "Promised Land" for Travel Agents? *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 22(3), 382-398.

Turan, E. (2012) Türkiye'de Yabancı Turizm Talebini Artırmada İnanç Turizminin Yeri ve Önemi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.

Türker, N. (2017). *Religious Tourism in Turkey*. I. Egresi(Ed.) *Alternative Tourism in Turkey* (s.151-172) içinde. Switzerland: Springer International Publishing AG.

Türkiye İstatistik Kurumu (2019) Geliş Nedenine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler [Online] http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 [Erişim Tarihi: 18.03.2019]

Usta, K. M. (2005). İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Yaman, Z. (2003). "Kastamonu 20003 Turizm Envanteri Gezi Rehberi", Kastamonu.

Yenipınar, U. (2002) İnanç Turizmi ve Anadolu, II. Turizm Şurası Bildirileri, 12-14 Nisan, II. Cilt, Ankara, Türkiye, ss. 73-91.